

ה ש ג ח ה (*).

באנכי בראתי העליונים ואת התחתונים — אנכי עושה כל, באנכי בראתי אדם — אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, באנכי דברתי עם אברהם—אנכי מגן לך, באנכי דברתי עם יצחק — אנכי אלהי אברהם אביך, באנכי דברתי עם יעקב — אנכי יורד עמך מצרימה, באנכי העליתיו משם — ואנכי אעלך גם עלה, באנכי נגליתי על משה — אנכי אלהי אביך, כו' באנכי אני מביא גואל—הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא, באנכי אני מנחם אתכם — אנכי, אנכי הוא מנחמכם¹
(ילקוט שמעוני ישעי' נ"א).

התגלות השגחת ה' יתברך בבריאה היא בג' מדרגות: האחת; והיא המדרגה הראשונה; מצאנוה בתורה ובדברי הנביאים הקדושים ומבוארה בדברי חז"ל, כי כמו שישנן סבות טבעיות—חומריות, כ"כ ישנן לעומתן סבות רוחניות אשר נקרא אותן בשם "סגוליות", והוא כי הלא ידוע, שכל דבר צריך לסבה המועילה בכדי שיצא לפועל. כגון אם יחפץ האדם שיגדל שדהו פירות צריך הוא לחרוש ולזרע, ושאחר זה ירד מטר על הארץ. והן הן הסבות הגליות לצמיחת הפירות; וכ"כ ישנן סבות סגוליות נסתרות שמקורן במצבו הרוחני של האדם. ובאורחות חייו ומעשיו. הסבות הסגוליות האלה משפיעות ומסבבות בהסבות הטבעיות ומניעות אותן ובהן תלוי אופן התהוות הדבר ובאיוזו מדה. ואם יצא הדבר כלל בין לטוב ובין למוטב, ובאמת עלינו לדעת כי גם הסבות האלו הוחקו כמו כן בטבע הבריאה והנן סבות "טבעיות-רוחניות" הפועלות תמיד כפי כח ההשפעה שניתן להן.

כתוב בתורה (דברים טו) „נתן תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו" אל יכאב לבך, תדע כי זהו לטובתך, לא יצא לך הפסד מזה

(*) נאמר בשבת הגדול תרע"ז ונרשם ע"י הרב א. י. בלוק.

כי נתינת הצדקה היא סבה לברכה ועשר „כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך” וגו', ואף כי אין אנו רואים האיך היא מסבבת לזה אבל באמת היא סבה רוחנית המסבבת בסבות הטבעיות ומביאה הצלחה במעשי ידיו, וכן לצד העונש אם יחרש אדם ויורע שדהו ויעשה כל הסבות הטבעיות שעליו לעשות בכדי שיגדל שדהו פירות בכ"ז יש שסבה רוחנית תגרם ששדהו כל תצמיח „השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהי מטר והאדמה לא תתן את יבולה”, הרי כי ההסרה ממצות ה' ועבדת אלהים אחרים סבות הנה לבל תוציא שדהו פירותיה.

דבר זה מבואר בהרבה מקומות בתורה, שנוי בנביאים ומשולש בכתובים „תומת ישרים תנחם” הישר הנזהר במעשיו מגזל, אונאה ותרמית, שלכאורה אין לו סבות להתעשר כי אין רוחיו גדולים אבל באמת והירותו וישרותו זאת מסבבת לעשרו והצלחתו, תומתו סבה לעשרו, וכן להיפך האיש האץ להעשיר ואין מעצר לרוחו אינו מתעכב בפני שום דבר כגנבה, גזילה, אונאה, זיוף ותרמית, שלכאורה יש לו סבות כ"כ רבות שימלא כיסו זהב אבל זה עצמו להותו ו„סלף בוגדים ישרם”, וכ"כ לענין אריכות ימים הצדיק הדואג וירא תמיד את ה' יגע בתורה ובמצוות לכאורה הרי זו סבה טבעית לרפיון גופו, אבל באמת לעומת זה צדקתו מביאה לו חיים ומסבבת אריכות ימים וכמו שכתב ראב"ע (שמות כג) ז"ל והנה ידענו כי לכל איש זמן קצוב וזמן ידוע שיכול לחיות כפי רוב החום והליחה התולדית כו' והדבק בשם יחזק החם והליחה בכח הנשמה ואז יחי' האדם יותר מזמן הקצוב וכן כתוב „יראת ה' תוסיף ימים” ע"כ והיינו כי יראת ה' היא סבה רוחנית המוספת לו כח וחיים, ולהיפוך הרשעים שאינם חרדים מיום הדין אינם דואגים לעבודת ה' ואינם יגעים בתורה ומצוות, לכאורה הרי יש להם סבות טבעיות להאריך ימים, אבל רשעה זו סבה היא לחלישות כחותיהם: „ושנות רשעים תקצרנה”.

הנה ראינו מזה, ומכמה דברי חז"ל, כי הסבות הרוחניות הן סבות נסתרות שגם הן הוכנו בחק הטבע שתפעלנה ותסבבנה בעניני העולם והאדם, אך שהסבות החומריות נכרות בעליל בחיים

השמושיים והסבות הרוחניות שמקום פעלן הוא בענינים יותר גבוהים אינן נראות לעין כ"כ, אבל באמת הן סבות חזקות עוד יותר מהסבות החומריות וגם נראית בעליל לאלה שיש להם עינים פקוחות לראות ולהתבונן בכל הנעשה.

בעל ההגיון האמתי מבין, כי בשום אופן אין לומר כי הסבות החומריות הן מוכרחות ומוכחות יותר מן הסבות הרוחניות כי הלא גם מה שחרישה ווריעה מועילה להצמיח הוא ג"כ נפלא מאתנו ואין אנו מבינים היאך הן סבות לצמיחה אמנם יודעים אנו מה שמתבאר עפ"י חכמת הטבע, כי הזרע מתרכך באדמה וע"י זה יש בכחו לינק מן החמרים הנמצאים באדמה וכדומה אבל זה ודאי, בעיקר מהות כח הצמיחה מה הוא ואיך הוא מתגדל וצומח לא נתן להתבאר — ורק רואים אנו כי נתן בבריאה חק זה שהחרישה והזריעה תהיינה סבות לצמיחת הזרע, ועוד יותר מסתבר לומר, כי ישנם עוד סבות רוחניות — אם כי מופשטות ממושגי חושינו — המסבבות בעיני העולם והבריאה שגם הן הוחקו בטבע הבריאה. ואל יקשה בעינינו מה שרואים אנו כי לא לעולם מועילות הסבות האלה כי הלא ראינו „דרך רשעים צלחה“, ורבים הם שהצליחו בתרמיתם להעשר וכדומה, ברם, עלינו לדעת שדברי התורה הקדושה והנביאים הם אמת וכל אשר בשם ישראל יכונה לא יפקפק בהם, וזה ברור, כי הרשעה היא סבה להפסד וגרעון רק צריך לדעת כי סבות רוחניות ישנן הרבה וכמו שאם אחד יחרש שדהו ולא יזרע ואח"כ לא תצמח שדהו ויאמר: הלא ראיתי כי שקר העידו מה שאומרים, כי החרישה סבה לצמיחת הפירות הלא אני חרשתי שדי ולא הצמיחה? יאמרו לו: „ודאי הוא כי החרישה היא סבה לצמיחה, אבל ישנן עוד סבות שגם בהן תלוי הצמיחה, וכמו מי שיוזע על צחיח סלע ודאי לא יועילו מעשיו כי אף שזריעה היא סבה לצמיחה, אבל רק בשדה מעובדה המוכשרה לקלוט הזרע כ"כ בענינים הרוחניים ודאי שנתנת הצדקה היא סבה להעשר, ותרמית ואונאה — סבה לעניות, אבל ישנן עוד סבות הריבה שגם בהן תלוי תוצאות הדברים, כמו שמצאנו ברו"ל, יש אשר יתחייב האדם להכרת ח"ו מן העולם הבא מטיבים לו בעולם הזה לשלם לו בזה גמול מעשיו הטובים כדי לאבדו מן העולם הנצחי. נמצא שיש כאן

סבה המונעת מלהפרע ממנו מיד, וכדומה לזה ישנם סבות אחרות המעכבות את העונש הראוי לבא ושגם הן הוחקו בטבעה של ההשגחה, וכמו שיקרה בענייני הטבע החומריים שאם אחד יחריש ויזרע שדהו ואח"כ יבאו מים וישטפוהו והי' אם יספר זאת לחברו יתמה הלה ויאמר: הלא גם לי שם שדה ואני חרשתיה וזרעתיה והצמיחה ועשתה פרי, וע"ז יענו לו כי המים השוטפים הלכו ברות סערה ושדהו של פלוני מוקפת גדר מן הצד שנשב משם הרוח ולא בא השטף בגבולו, כ"כ יארע בעניינים הרוחניים, הן אמת הוא כי חמס ורשוד סבה לעניות וצרות, אבל יארע לפעמים, כי זכות תולה, החטא הוא שטף מים זדונים, אבל יש כאן מבצר המונע מלהזיקו, אבל מי פתי יעסק בעסקים נפסדים אף שלפעמים יקרה מקרה כי גם עסק רע יצליח, מי יכניס עצמו בסכנה לשוט במים הזדונים בים סוער על סירה קטנה אף שלפעמים יארע שינצל, כן צריך האדם לדעת כי אף שיארע לפעמים שהאדם ניצול מפני שום זכות וכדומה, אבל זה ודאי, כי חטא ורשע סבה לאבדון מלבד העונש בעולם הבא, כי אם לרוב מביאים הם את העונש עוד בעולם הזה, כי מה שזכות תולה, אינו אלא רק עד שתתמלא הסאה, אבל לבסוף נפרעין ממנו, כי החטא לא נמחה ונשאר תמיד סבה לרעה ואבדון, ורק כל זמן שיש בכח הזכות להגן עליו מתעכבת פעולתו, אבל מכיון שכלה הזכות מיד בא העונש המר הראוי כפי גדל החטא — הגאון ר' יעקב עמדין שהי' פלוסוף אלקי חוקר וצופה על העולם בעין בקורת חדה הוא מוסר בתולדתו מה שראה בימי חייו, איך הכל בא בחשבון, הוא מספר, כי ראה כמה משפחות חשובות ונכבדות שעלה עליהם הכורת פתאום, ובאו עליהן צרות רבות ורעות זו אחר זו, והי' נראה, כי נתן עליהם חמת ה', ורבים תמהו, מה זה ועל מה זה אבל הוא זכר את המעשים שנעשו בבתים אלו לפני עשרות שנים וידע והכיר, כי זהו העונש הראוי להם לפי מעשיהם מאז. —

הרי כמה צריך האדם לירא ולפחד מעונש הבורא, כי נקה לא ינקה, ואף אם זכות תולה, לבסוף נפרעים ממנו, ומה גם הלא כל אחד צריך לפחד שמא חסר רק מעט ובחטא אחד מתמלאה הסאה, אמרינן (בקדושין דף מ.) לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף

זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, הרי כל אדם צריך לירא שמא במעשהו זה הוא מכריע לכף חובה, ואז ענש יענש מיד.

ענין ההשגחה בבחינה זו שהזכרנו, החקוקה במהלך הטבע התמידית מתבאר במה שאמרו [חולין קל"ט] אסתר מן התורה מנין, שנאמר: ואנכי הסתר אסתיר פני, ושמעתי מפרשים בזה, כי ודאי אין כל הענין, מה שנמצא בתורה לשון אסתיר הדומה במבטאו למלת אסתר, אלא הפירוש הוא, כי כל ענין נס אסתר הוא בגדר הסתרת פנים, והוא כשאנו קוראים במגילת אסתר אין אנו מוצאים שם שום דבר היוצא. מגדר הטבע הרגיל, כי כל הדברים שארעו שם לכאורה הם ענינים מצויים וטבעיים מצד עצמם אסתר נלקחה בבית המלך בשביליפיה, מצאה חן בעיניו ושם כתר מלכות בראשה, כ"כ מעשה בגתן ותרש ששמע מרדכי כי מבקשים לשלח יד במלך אחשורוש וספר לאסתר, והיא הגידה למלך, הוא ג"כ דבר מצוי, כל הדברים נתגלגלו ע"י סבות טבעיות ומצויות, ובכ"ז המתבונן בדבר ומעלה ברעיונו איך שנצטרפו כל הסבות, מעשה ושתי שעותה על המלך וניחם המלך, ואסתר שנתגדלה בבית מרדכי, מצאה חן בעיני המלך וימליכה תחת ושתי, ואח"כ אירע שמרדכי שמע מבתנא ותרש, ובליילה ההוא נדרה שנת המלך, דוקא באותו הלילה, שנתיעץ המן עם קרוביו ואוהביו לעשות עץ למרדכי, ומגלגולי וצירופי כל הסבות האלו נמצא שהכין המן תליה לעצמו, ועם ישראל נצול; כל המתבונן בזה רואה בעליל, כי יד ה' פעלה כל זאת, והיא שהסבה בכל הסבות האלה.

וכעין זה כל אחד בעצמו רואה בחייו השגחת ה' על כל צעד ושעל ובפרט היהודי הגדול כשהוא מתבונן בכל המתהווה בחייו רואה את יד ה', המסבבת בכל, אף שהפל מתגלגל בסבות טבעיות. הוא מכיר את זה ביחוד ממה שרואה האיך משתנים עניניו והלך חייו ע"פ המצבים הרוחניים השונים שהוא נמצא בהם, וההפרש שמרגיש ביניהם, כי אין האדם עומד לעולם על מצב אחד, כ"א עולה ויורד, והוא רואה ומרגיש כי שונה השגחת ה' עליו לפי כל מצב שהוא נמצא בו, ורק האנשים הפשוטים אינם מכירים בהשגחת ה' מפני שאינם מרגישים ואינם מכירים את מצב נפשם וממילא

אינם רואים את השתנות ההשגחה עליהם, וגם אין שייך אצלם כל כך שינוי המצבים כמו אצל האדם הגדול שהוא נמצא לפעמים במצב עליה ולפעמים במצב ירידה, וההנהגה עמו היא לפי מצבו, אבל האדם הפשוט לא יאות לו ולא יורגש אצלו עלי' וירידה פי מי שמוטל ארצה אין לו ממה ליפול, ובכלל אינו יכול להרגיש בהשגחת ה', כי מוטל הוא תחת יד המקרה כמ"ש הרמב"ן כי כל הברואים נתונים תחת יד המקרה, ובכללם גם האדם, ורק עין ה' אל יראיו המיחלים לחסדו, אלה הדבקים בה', היוצעים ומכירים כי הכל ביד ה' הם מורמים מן המקרה, ועין ה' מלוה אותם על כל דרכם, וכל עניניהם ע"פ השגחת ה', החופה עליהם תמיד, וכל הלך חייהם נמדד ונערך עפ"י מצבם הרוחני, אבל האדם הפשוט אינו יכול להכיר, שהסבות הרוחניות הן המסבבות בכל, אחרי שהוא נמצא יותר תחת יד המקרה, ומקרה אחד לכל, ועוד שאף במקום שמתראה לפניו השגחת ה' – כגון בעניני הכלל ובחייו של איש צדיק החי עמו ובסביבתו ששם יש לו להכיר את יד ה' השולטת בכל, – בכ"ז אינו מכירם, אינו מקיפם ואינו מתבונן בהם, כי דבר ההשגחה רחוק ממחשבתו מהרגשו, הכרתו ואמונתו, ולכן אינו מכיר בה ואינה נראית לעיניו, כי „מילתא דלא רמיא עלי' דאינש לאו אדעתי“, אבל האיש הישראלי הגדול המרגיש את כל זאת ויש לו עינים לראות, הוא רואה בעיניו כי הסבות הרוחניות הם הגורמים הפועלים, היותר נאמנים בכל הלך חיי האדם בפרט וחי העולם בכלל.

המדרגה השניה היא מדרגה יותר עליונה, היינו שנראית כבר שדוד הטבע, והוא שבנוגע לאישים מיוחדים ולתכליות מיוחדות בטלים חוקי הטבע החומריים, אברהם אבינו שהפילוהו לפכשן האש ולא נשרף, חנניה מישאל ועזריה שהפילוהו לתוך כבשן האש ולא שלט בהם, וכן דניאל בגוב האריות, בכל אלה ראינו כי בטלים חוקי הטבע בנוגע לקדושי עליון, חזיונות כאלו ודוגמתן עושים רושם יותר גדול ומתמיהים אותנו בנפלאותם פי יוצאים הם כבר מגדר הטבע הרגיל ובוה נדמה לנו כי רואים אנו יד אלקים ממש אבל באמת גם זה הוא חק מהחקים המסודרים בבריאה כי כמו שנתן ד' בטבע העץ שישרף באש ובטבע הברזל שלא ישלוט בו האש, כ"כ הוגבל כח

האש שלא יוכל לשלוט על האיש הירא את ה' שנשמתו דבוקה בו ומוארה באורו, כי האדם שמקננת בו נשמה עליונה ומכיל בקרבו כחות נפשיים כבירים, הוא עצם אחר ממש, שאין כח האש שולט בו, עליו נאמר: (ישעי' מ"ג) כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך, כי הוגבלו כחות האש והמים וכן שאר כחות הטבע החומריים שלא ישלטו באנשים העליונים שה' אתם במחשבתם, ונשמתם דבוקה בו, וכ"ו הוא חק המסודר בבריאה כמו חקי הטבע התמידיים.

אמנם באשר לפי ראות עינינו, האנשים האלה הם מציאות בשר, גידים ועצמות, ובכ"ז אין כחות הטבע שולטים בהם, מכירים אנו ע"י זה את בורא העולם מחוקק המציאות ואת הנהגתו האלקית ומכנים אותו בשם „שדי“, שנינו חגיגה י"ב ע"א ואמר רב יהודא אמר רב, „בשעה שברא הקב"ה את העולם הי' מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו כו' והיינו דאמר ר"ל מאי דכתיב „אני אל שדי, אני הוא שאמרתי לעולמי די“, אם אמנם לא נבא לפרש כל דברי המאמר הנפלא אבל מה שיש להבין מכאן הוא: כי השם שדי מורה על מה שמכירים אנו לפי השגתנו, כי הגביל הבורא את כחות הטבע בגבול ומדה מסוימה, והנה כמו שהגביל אותם בכמותם עד כמה יתרחבו ויתפשטו, כ"כ הגבילם באיכותם עד היכן ישלטו כחות הטבע ואיפה יגמר כח שלטונם, ועל כל זה שאנו מכירים בסדור הבריאה ובהנהגתה מכנים אנחנו את הבורא בשם „שדי“, והאדם הגדול המפיר את ה' ודבק בו, אף שהוא חי בעולמנו פה ולפי ראות עינינו איננו מציאות אחרת משאר אנשים, באמת ע"י התדבקותו בבורא חי הוא בענינים רמים ונעלים, „יושב בחברת אנשים ומתבודד עם קונו“ (חובת הלבבות). וכל מהותו אחרת היא, ולכן עפ"י חק הטבע העליונה המסדרת בבריאה כבר אפס כחה של הטבע הפשוטה מלשלוט בו, ועליו נאמר: המזמור בתהלים, „יושב בסתר עליון“ האדם המקשר מחשבתו עם הבורא, מתדבק בה' ויושב בסתרו הוא עומד תחת הנהגת השגחת ה' הנקראת בשם „שדי“ - „בצל שדי יתלונן“ ולכן - „לא תירא

מפחד לילה, מחץ יעוף יומם וגו' יפול מצדך אלף ורבבה מימינך
א ל י כ ל א י ג ש וגו' לא תאונה אליך רעה ונגע ל א
י ק ר ב ב א ה ל כ וגו' על שחל ופתן חדרוך תרמוס כפיר
ותנין, כ י ב י ח ש ק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי".
האדם המתבודד עם קונו היודע את שמו של רבון העולמים, מכיר
את כח השם המורם ונשא על הגבולות שנתנו לכחות הטבע –
בהתדבקו לקל עליון במחשבתו ונפשו, הרי הוא מורם מאותם
הכחות המוגבלים, כי נשמתו מקושרת למעלה בעולמות שאין כחות
הטבע מגיעים לשם, ושמו של הקב"ה לבדו חפץ עליו וחוסה בצלו.

והנה במדרגה זו אף שניכרת בה הנהגה יותר עליונה בכ"ז
אנו מכירים על ידה רק כי יש בורא שברא את הבריאה והכינה
בסדריה הנפלאים, אבל אין אנו מכירים את שלטונו התדירי של
הקב"ה מעל חקי הטבע והאחד הנפלא של הבריאה – עם – הבורא
עדיין אפשר לנו לחשוב, לפי מושגנו על הבריאה כעל מציאות
מיוחדת, כי אחרי שה' רצון הבורא לברא בריאה כזו עשה אותה
מציאות מיוחדת מוגבלת בהוקיה וגבוליה נמצא כי לפי מדרגה זו
עדיין רואים אנו את הבורא ואת הבריאה כנפרדים, הננו רואים
עוד בורא ובריאה, אומן ואומנות, אבל באמת יש מדרגה יותר
עליונה בהשגחת ה' אשר בה רואים אנו, כי כל חקי הבריאה
והטבע בטלים לגמרי לעומת רצונו יתב' והוא ההנהגה של חידוש
המציאות ע"י רצונו הבלתי מגבל, בהנהגה זו מתגלית לנו התקשרות
האומן עם אומנתו אחדות הבורא עם הבריאה גם לאחר שבראה,
ומכירים אנו – כי אין מציאות בריאה לעצמה כלל, ורק רצון
הבורא לבד הוא כח הכל, – וזהו המושג הנכון ב"מציאות", כי
לפי הידיעה האמתית אין מציאות בריאה נפרדת כלל, ר ק ה'
ל ב ד ו ה ו א ה מ צ י א ו ת ה א מ ת י ת כ מ"ש:
„וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד“, היינו, כי כל המציאות הוא לבדו
„אין עוד ואפס זולתו“.

הידיעה האמתית הזאת חייב כל בן ישראל לדעת, אבל
צריכה להיות אצלו בגדר רצה ושוב (כמ"ש הארי' ז"ל הובא בס'
„נפש החיים“ לר' חיים מלווין). היינו שאין לו לקבע מחשבתו

על זה רק רצה אל המחשבה הזאת ושווה, וצריך שיתאחדו אצל האדם ב' המחשבות ביחד, "קדוש, קדוש, קדוש" מובדל ומופרש! — קדוש מעולם השפל, קדוש מעולם הגלגלים, קדוש מעולם המלאכים, ה' צבאות, ומיד — "מלא כל הארץ כבודו" נמצא הוא בכל ושלים על כל, והוא כח הכל! ומיד שוב אל המחשבה — "ברוך כבוד ה' ממקומו" מרחוק — ממקום כבודו, אין אנו יודעים איהו. אך ברוך הוא ממקום כבודו, אשר שם הוא נמצא מובדל ומופרש מכל המציאות, ותמיד ירוץ וישוב האדם אל שתי המחשבות האלה. —

והנה הנהגה זו חדוש המציאות, נתגלתה ביציאת מצרים שאז יצאה הבריאה מכל גדריה וחקיה רק שם ה' שרר בכל ועל הכל, וזהו מ"ש ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וגו' א נ י ה' ועברתי בארץ מצרים — א נ י ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים א נ י ולא שרף וכו' כלומר לא שלט בהנהגה זו שום כח מן הבריאה והנבראים רק כח ה' ורצונו ית' לבד שאינו מוגבל תחת חקי הבריאה וגדרי הטבע — ה ק ב"ה בכבודו ו ב ע צ מ ו, ובוה הראה לנו הבורא כי יש הנהגה יותר עליונה בלי גבולי וחקי הטבע התלוי רק ברצונו ית' לבד, ושממנה יש לנו להשיג את כל המציאות במושג יותר נכון, על כח הנהגה זו מכנים אנו להקב"ה בשם הוי', ה' הוה ויהי' א ין ע ו ד !!!

אף שבאמת גם שם הוי' הוא ע"ש רצונו והנהגתו בבריאה, כי על מציאותו ית' אין לנו שמות, ואין לנו בזה שום מושג כי כל מה שאנו משיגים הוא רק מהשפעתו והשגחתו, אלא שמתוך הנהגה עליונה זו מכירים אנו, כי המציאות האמיתית הוא השם לבדו, הוא ורצונו — ואין זולתו, ומכנין אותו בשם הוי', ואמנם גם ענין חדוש המציאות הוא, מאופני הנהגת ד' שעלה במחשבה בתחילת הבריאה, וכדאמרינן: תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית על הים שיקרע, אלא שהיא בגדר תנאי ולא בגדר שיוור*) (וכמו שמצינו בהלכה ענין תנאי ושיוור ויש לו שורש למעלה), וזהו מה שכתוב, "וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב באל שדי

*) בשעו"ר, נסים וטבע, ו, משפס" מחפש ענין זה ביתר ביאור.

ושמי ה' לא נודעתי להם" ופירש"י לא נכרתי להם במדה אמתית שלי, כלומר שבהנהגה שהי' עם האבות לא הי' עוד ניכר, כי יש ענין הנהגת התחדשות המציאות שאינה תלוי' בשום גדרי וחקי הבריאה. כי כל מה שראו הי' רק הנהגת השם השולטת ומסודרה בבריאה אבל דרך הנהגה של התחדשות המציאות שממנה יוכר כי המציאות האמתית הוא ית' ואין עוד — לא הי' עדיין בהנהגת העולם.

הנה ענין חדוש המציאות שהוא בטול חוקי הטבע נראה במראה הסנה. „וירא מלאך ה' אליו בלכת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אכל“ [מלאך ה' — הכונה כאן הוד השכינה כמו שנראה להלן מן הכתוב וכמבואר במפרשי התורה שלפעמים נכתב מלאך ה' אף שהכונה על הוד השכינה] כי במעשה זה הי' נכר שדוד כל חקי הטבע והבריאה ובטולם ונתגלה בו הנהגת שם הוי' בעולם, כי בסנה הרי אין לומר כי יש לסנה זה הסגולה שמחמת כן ימצא בחק הבריאה שלא תוכל האש לשלוט עליו, ואין כאן שום סבה לשדוד הטבע ומדוע לא יבער הסנה, פה התבלטה הנהגת חדוש המציאות, היינו שאין קיום לחקי וגדרי הבריאה כלל, ולא ניתן לכחות הטבעיים שום שליטה בפני עצמם רק רצון ה' הוא כח הכל, וזו היתה התפעלותו של משה כמ"ש, אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה? — „וירא ה' כי סר לראות“ — וכמ"ש הספורנו — „להתבונן בדבר“, היינו בענין התחדשות המציאות הזאת ויקרא אליו מלאך ה' מתוך הסנה וכו' ויאמר אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך“ [יש לנו לדרש הכתוב ולפרשו בזה (כי גם לנו נתן לפעמים לדרש, ולהבחין כי באמת יסודם) והיינו, כי אחרי שהתבונן משה בהתחדשות הזאת והשיג בהכרה ברורה, ובהירה את המציאות האמתית כי אין חוקי וגבולי בריאה כלל רק ה' לבדו ואפס זולתו, והוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין ולית אתר פנוי מיני' — א"כ לפי רוממות השגתו עתה המקום קדוש הוא, ואף האדמה שהוא עומד עליה אדמת קודש היא ולכן של נעליך, ועוד נוכל לומר, כי נמצא כאן עוד ענין. כידוע בספ' הק' דנעל הוא סמל הגופניות.

„ויאמר לו של נעליך“; התפשט מגשמיותך ומחומריותך אחרי ההכרה שקבלת, כי אין חמר וגשם כלל, רק הכל קדושה, א”כ „של נעליך“! אין כאן גשמיות לא כך ולא בסביבותך, גם המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש היא].

ויאמר א נ כ י אלהי אביך, והנה ענין אנכי הוא כמה שנתפרש לנו ברברי המדרש (פ' יתרו) „כשנתן הקב”ה את התורה, צפור לא צוח, עוף לא פרח, שור לא געה, אופנים לא עפו, שרפים לא אמרו קדוש, הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול „אנכי ה' אלהיך“, כי באנכי של בורא העולם נכללה המציאות כולה הבריאה עם כל העולמות וכל הנבראים, וכשנאמרה מלת אנכי היינו שנתגלה ה „א נ כ י“ היחיד ומיוחד בעולם נפסקה כל תנועה שבעולם, נדמו הקולות הבודדות של הנבראים אלא מכולם ומהכל יצא הקול „אנכי ה' אלהיך“, וזהו שאמר לו הקב”ה „אנכי אלהי אביך“ חדע כי אנכי שנגליתי לך במראה הסנה שבו הראיתך הנהגה שהיא למעלה מכל חוקי וגבולי הבריאה וכי רק כח האחד המיוחד הוא השולט בכל „אנכי אלקי אביך“ כי בכח הנהגה זו *) נגליתי אל האבות וברתי עםם ברית, וכמאמר הילקוט „באנכי בראתי עליונים ותחתונים כו' באנכי דברתי עם אברהם כו' באנכי נגליתי עם משה כו' באנכי אני מביא גואל“ כו'.

ובזה מתבארים גם דברי הכתובים להלן. הנה סרבנותו של משה שאמר, מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים צריך ביאור, אף שסרבנות זו היתה שמפני ענותו הגדולה של משה שלא רצה לקבל ע”ע משרה חשובה כזאת, ורצה כי יעשה ע”י אחרים שחשבם לראויים יותר וכמ”ש רז”ל להלן על הפ' שלח נא ביד תשלח, בכ”ז יקשה היאך ה' משה מסרב בשליחות ה'.

מצינו מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול (ב”מ פ”ז) והביאור בזה: כי סרבנות מדה יפה היא באדם כי יאות לסרב מעט כשאחד מבקש לכבדו או להיטיב עמדתו, ואין מן הנמוס שימהר לקבל

*) כי גם האבות ידעו והכירו את הנהגת שם הוי' אם כי לא נראתה בגלוי בהנהגה אתם, (מפי השמועה מאדמו”ר זצוק”ל ה מ ע ר כ ח).

את הכבוד והטובה מחברו, ולא יקל לו להניח לחברו שיכבד אותו ויטרח בעבורו, ורק אם יפצר בו אז יקבל ממנו, אמנם זהו רק ביחס לקטן, אבל לגדול אדרבה הנמוס הוא שלא לסרב כשרוצה לכבדו, כי עדינות הרגש של בן-ישראל דורשת שכשגדול מכבדו לא ירגיש, כי הגדול נותן לו כבוד והוא המתכבד מסרב מלקבלו, כי גם זו יהירות יותר מדי ואין זה דרך כבוד נגד הגדול שיראה, כי הוא מרגיש שהגדול רוצה לכבד אותו, ואף שיודע הוא שהגדול רצונו בכך לא יקבל ממנו את זה בתור כבוד רק בתור צווי, שכיון שהוא אמר לו לקבל דבר זה ורצונו הוא בכך צריך להרגיש כי הגדול מצוהו ועליו למלאות רצונו במהירות בלא סרבנות ועדינות כזו צריכה להיות טבועה בנפש ישראל! (רואים אנו מזה כמה עמוקה היא מדת הד"א של חכמינו ז"ל ואיזה רגשות דקים צריכים לשרר אצל בן ישראל) ולפ"ז האיך סרב משה במצות הקב"ה מפני ענותו שלא רצה לטול גדולה לעצמו, הלא כיון שהקב"ה מצוהו עליו לקיים צויו ולמלאות רצונו ית' בזריזות.

אך הנה מבואר בספ' הק' שגם חזיון הנבואה המתגלה לנביא הכל לפי המצב של עכשיו, כי גם הנביאים החווים באספקלרי' המאירה רואים את העתיד להיות ע"פ המצב הנוכחי לפי שרשי הבריאה העליונים והסבות והמסובבים הנשאים, אבל עלול שישתנה המצב ע"י בחירת האדם, כי היא חפשית ומשפעת על הנהגת הבריאה, ולכן אין פלא אם סרב משה בהכירו כי גם הוא עלול להכשל ולחטא, כי מה שהאדם יותר גדול מכיר הוא יותר בחסרונו ובכח הרע השולט באדם, ולכן הרגיש כי אינו יכול להאמין בעצמו, והיה ירא מאוד לקבל עליו התפקיד הנשגב הזה שגאולת עם ישראל תהי' ע"י ובשליחותו, ואף שהקב"ה שלחו להוציא את ב"י מארץ מצרים, ידע שוהו רק לפי המצב שהוא נמצא בו עתה, והשש שמא יגרום החטא ויפול ממדרגתו ולא יהי' ראוי להיות לגואל לעם ישראל, וכי כלום הרבה צריך לו לאדם למען יפול ממדרגתו וכמו שאירע באמת למרע"ה, ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו, ומבואר בגמ' נדרים ל"א ע"ב אמר רבי ח"ו שמשו רבינו נתרשל מן המילה, אלא כך אמר אמול ואצא סכנה היא שנאמר: „ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו', אמול ואשהה שלשה

ימים הקב"ה אמר לי לך ושוב מצרימה, אלא מפני מה נענש משה, מפני שנתעסק במלון תחלה, והיינו בשביל שאיחר קצת ונתעסק במלון מעט ולא מיהר מיד בהכנסו אל המלון למול את בנו הי' בסכנת מיתה. כי הי' לו להזדרז יותר במצות מילה, והקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, וכיון שחסרה לו מעט זרירות זו הי' ראוי להענש עונש של מיתה, ושלא תהי' הגאולה ע"י. ולכן פחד משה שמא יכשל ויפול ממדרגתו ולא יהי' שוב ראוי להיות בשליחות ה' גואל ישראל, ונמצא שמעמיד הוא בסכנה את גאולת עם ישראל הנמסרת לו והתלוי' במצבו, ולכן ביקש מהקב"ה שלא ישלח אותו ושישלח ביד אחרים הרגילים בשליחות ה' שהם יחזיקו מעמד ובטוחים במצבם, וע"ז השיבו ה' ויאמר „כי אהי' עמך” שאין גאולה זו תלוי' בשום אמצעים אחרים, רק אנכי בעצמי אהי' הגואל, כי מהסנה שאיננו אכל אתה רואה ומכיר, כי יש בהנהגת הבריאה ענין התחדשות המציאות שממנה נכר ומחבלט שיש בבריאה הנהגת מציאותו ית' לבדו שאיננה תלוי' בשום חוקים וגבולים, ותדע כי הגאולה הזאת תהי' ע"י הנהגה זו, וע"כ אין לך לחוש, „וזה לך האות כי אנכי שלחתיך”, ביאור הכתוב יש לומר בשני אופנים: וזה לך האות מראה הסנה שבו הראיתך כי נמצא בבריאה הנהגת מציאותו לבדו בזה אני מורה לך, כי אנכי שלחתיך היינו שבהנהגת מציאותו לבדו תעשה הגאולה שאינה תלוי' בשום דבר, ובטוח הנך, כי אהי' עמך. או: וזה לך האות תוכל להיות בטוח, כי אהי' עמך, כי הלא אנכי שלחתיך, כי מה שאנכי — בכבודי ובעצמי — משלח אותך כפי מה שנגלתי לך במראה הסנה, זה לך האות, כי אהי' עמך ולא תהי' שום השתנות בהשליחות א נ י ה' ל א ש נ י ת י.

והנה סוף הפסוק ג"כ אפשר לבאר לפי דרך זה — והוא למבינים — בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, ולכאורה לא שייך זה לתחילת הפסוק כלל. ויש לבאר בדרך שאמרנו, דהנה צריך לדעת, כי כל אמתיות ותכלית התורה והעבודה הוא רק אם נעשה במכוון האמתי עפ"י ההשגה הנכונה בהנהגת מציאותו ית' ל ב ד ו, כי בלעדי זאת כונתו רק לפעול בבריאה ונמצא שעובד להמערכה וכעובד ע"ז הוא ובזה היתה

עיקר טעותם של הרבה בדורות הקדמונים שנטו מן דרך האמונה הנכונה, וכדמצינו אחר קצץ בנטיעות (חגיגה י"ד): היינו שהפריד הנטיעות משרשן וחשבן לענין בפני עצמן, הציץ בכחות העליונים של המערכה והרהיבוהו ברוב גדלם עד שמרוב ההתפעלות בראותו עד היכן הכחות ההם מגיעים חשב כי כחות הללו מציאות בפני עצמם הם וקצצם במחשבתו משרשם — מכח הכל — ויצא לתרבות רעה, כי בטל אצלו כל ענין התורה והעבודה כי כל עיקר עבודת ה' הוא רק אם המכוון הוא לה' לבדו ובלתי זאת אין מקום לעבודה כלל*).

וזהו ביאור הכתוב אחרי שהראיתך, כי ישנו בהנהגת הבריא ענין הנהגה תלוי רק בי בעצמי, ברצוני לבד ובהנהגה זו אתודע בגאולת ישראל ממצרים, לכן בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, כי אחרי בואכם להכרה עליונה זו מסוגלים הנכם לקבל את התורה ולעבד את ה'. והפסוק מתפרש מרישא לסיפא ומסיפא לרישא וזה לך האות, כי אנכי שלחתיך, ולכן בהוציאך וגו' תעבדון, וכן בשביל שתעבדון וגו' אנכי שלחתיך, כי זה תלוי בזה.

ובזה שדברנו נוכל לפרש דברי המזמור תהלים קמ"ז, כי הנה ענין זה הנהגת ה' הנמצא בבריא לברא חדשות בשינוי התולדות, אינו נראה אלא במה שנוגע לאדם ועניניו, והם הדברים הנמצאים בעולם התחתון, אבל כל המערכות העליונות הנן קבועות בחוקים וגבולים מיוחדים, כפי שנקבע להן בתחילת הבריא ברצון הבורא, ובסידור זה מתנהגים עניניהם חמיד, וע"ז אמר המשורר „הללו את ה' מן השמים, הללוהו במרומים, הללוהו כל מלאכיו, הללוהו כל צבאיו, הללוהו שמש וירח וגו'. כל צבא מרום: השמים ושמי השמים מהללים את שם ה', בסרורם הנפלא, במערכתם הרוממה, מעידים על חכמת וגבורת יוצר הכל, אשר במאמרו בראם וברוח פיו סדרם והכינם, מה היא הלולם? „הללו את שם ה' כי הוא צוה וגבראו“ על ידם מכירים אנו את בורא העולם, שבצויו

(*) בזה נוכל לבאר המאמר, כי חפלה היא מן הדברים העומדים ברומן של עולם, כי בחפלה צריך האדם להתרומם ולעלות במחשבתו מכל הבריא אל ה' ברומן של עולם, ולכוון רק לה' לבדו.

זבראה בריאה ערוכה בחקיה וסדריה הנפלאים ואשר תמיד יעמדו
 כמו שבראם וחוקם לא ישתנה, ויעמידם לעד לעולם חק נתן
 ולא יעבור! אך עדיין רואים אנו רק בורא עם בריאה,
 אבל „הללו את ה' מן הארץ וגו' מלכי ארץ וגו' מהו הלולם?
 יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו, בבריאות אלו
 התחתונים רואים אנו שדוד הטבע ושינוי המציאות ע"פ רצון ה'
 ומכירים, כי רק רצונו הוא הכל וכל הכח וכל הגבורה הוא רק
 לה' כי נשגב שמו לבדו, ע"י באים אנו להכרת ההנהגה של שם
 הוי' (וכמו שנמצא בחז"ל כי שם הוי' הוא שמו בינו לבין עצמו).
 היינו מה שנמצא ענין הנהגה שבה מכירים אנו ע"פ מושגנו, כי
 מציאותו ית' אשר לא ישונה; ה' הוה ויהי, מהוה הכל ברצונו
 העליון ואז מבינים אנו, כי הוא לבדו ב ש מ י ם ו ב א ר ן
 אין עוד „הודו על ארץ ושמים" ובוה מסיים המשורר וירם קרן
 לעמו, כי בהנהגה זו הנהגת שם הוי' שאינה תלוי' בשום חק וטבע
 תהי' ג"כ הגאולה העתידה, כמ"ש אנכי, אנכי הוא מנחמכם, כי
 הקב"ה בעצמו ינחם את עמו ויביא את עולמו לתכלית העתיד
 המקווה ע"י עם ישראל, ובוה בטוחים אנו, כי רצונו ית' לא
 ישונה, וירם קרן לעמו, תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו.

ולכן נכינה עצמינו לקראת אלקינו, העתיד המובטח
 מ ש מ ש ו ב א. ואמרו חז"ל: אם ראית אומות מתגרות
 זו בזו חכה לה, הלא בכל הדברים הנעשים עתה בעולם רואים
 אנו כי יד ה' שולטת בכל זה, ואף שעתה איננו רואים נסים
 גלויים ולפי ראות עין הכל הולך בדרך הטבע, אבל נחכה, כי מהר
 יבא היום שיתראה בעליל השגחתו ית', כי הוא לבדו מושיע עמו
 וגואלו, יגלה לנו שכינתו ויופיע באורו, וכימי עלותנו ממצרים
 יראנו נפלאות.

שעור = קומה (*).

„אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע...
וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו".
(חגיגה י"ב. א.)

בפרשת בלק: „וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וגו', ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה פי עצום הוא ממני וגו', פי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר". מכל ענין הפרשה משמע פי דבר פשוט ומקובל ה' להם פי כחו של בלעם רב הוא להביא ברכה או קללה, ולא עוד אלא שמפשטות המקראות מבואר שבאמת סכנה גדולה היתה צפוי' לישראל פן יקללם בלעם. עד שהוזקקו מלמעלה לאחוז בכמה אמצעים להפריע את עצתו, ולהניא את קללתו של אותו רשע, — בראשונה אמר לו הקב"ה „לא תלך עמהם" ואח"כ, כשקבל רשות ללכת מטעם שאמרו חז"ל בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו¹ [מכות י' ע"ב]. או כפי הנמוק האחר: „חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני". [סנהדרין ק"ה]. הוזהר: „אך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה", בדרך התיצב מלאך ה' לשטן לו ושוב חזוהירו לדבר רק מה שידבר אליו ה', ואחר כ"ז כתיב: „וישם ה' דבר בפי בלעם" ודרשו חז"ל: חכה נתן בפי בלעם שלא ה' מניחו לקללו". [סנהדרין שם וברש"י].

מכל זה אנו רואים, כי עם ישראל עמד בסכנה גדולה פן יקללם בלעם, והקב"ה בגדל רחמיו הצילם ע"י כמה תחבולות שהניא את בלעם להוציא את מזימתו, ומקרא מלא דבר הכתוב במשנה תורה [דברים כ"ג ו'] „ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך את הקללה לברכה פי אהבך ה' אלהיך". וכן הנביא בהזכירו חסדי ה' ונפלאותיו אומר: „עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל, למען דעת צדקות ה'". [מיכה י'].

(*) נאמר בש"ק פ' פנחס חרע"ו, ונרשם ע"י הרב אלי' מאיר בלך.

בלמדי פרשה זו נתקשתי בה מאד, מה כל החרדה הזאת? אם בלעם רוצה לקלל — יקלל, והקב"ה יכרך. אמנם בכלל קשה להבין קללת רשע איך היא מועלת? ואף ברכת וקללת צדיק קשה להבין מה היא; אבל שתועיל קללת רשע במדה כזו, שתהי' ממש סכנה גלוי' צפוי' לכלל ישראל אם יקלל עד כדי שיהי' דרוש שהקב"ה פביכול יאחז באמצעים שונים להניאו מזה, זה אין מובן כלל.

פשלומדים דברים כאלה עוברים עליהם בלי שים לב, כמו על עוד הרבה דברים סתומים שבחורה, אשר רובם אי אפשר לנו להשיג בשכלנו, ומי בער יאמר להבין את כל דברי התורה הנשגבים והנשאים! אולם ענין זה הי' קשה לי ביותר, פי פשטות המקראות מראה כי אין כאן שום דבר חדוש, ולא ענין נפלא הוא שהי' נמצא איש כזה עושה נפלאות, אלא זהו דבר פשוט וטבעי כי בלק ביראו את ישראל שלח אחרי בלעם בן בעור לקללם, ואדרבה הפלא הגדול שהפתוב מרבה לספר בו הוא מה שהקב"ה בגדל חסדיו ובאהבתו את עמו ישראל לא הניחו לעשות להם רעה, והצילים מקללת בלעם.

ועור אמרו חז"ל [סנהדרין שם]: "מברכתו של אותו רשע אתה למד מה הי' בלבבו, ביקש שלא יהי' להם בתי כנסיות ובתי מדרשות — מה טובו אוהליך יעקב, לא תשרה שכינה עליהם, — ומשכנותיך ישראל, כו' וכו', אמר ר' אבא בר כהנא פולם חורו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות, שנאמר: ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך, קללה ולא קללות". רואים אנו מזה, כי אע"פ שעכבוהו מן השמים להוציא את קללתו בפיו, מ"מ עשתה מחשבתו הרעה רושם חזק פ"פ, עד אשר בזמן מן הזמנים חזרו ברכוחיו לקללה.

ואם ירצה בעל דין לחלוק ולומר כי רק מקרה הוא ולא מחשבתו היא שפעלה את כל הרעות האלה, הלא המעיין במה שדרשו חז"ל מן הכתוב „ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה — קללה ולא קללות" רואה ברור, כי מכיון שלא נתהפכו שאר הקללות לברכה רשומם נשאר מפני קללתו של אותו רשע, וביותר מבואר כן בדברי הזה"ק. ז"ל: "אבל עינוי דבלעם חייבא עינא בישא בכלא,

בכל אתר דהוה מסתכל כשלהיבא שדי לי", ושם להלן: "בין דחמא בלעם דלא יכיל בחרשוי וקסמוי לאבאשא לישראל בעא לאסתכל בהו בעינא בישא, בגין דכל אתר דהוי מסתכל בעינוי בישין הוה מתלטייא כו', אלמלא דאקדים לון קוב"ה אסוותא הוה מאבד לון באסתכלותא דעינוי".

יוצא לנו מכל המקראות ודברי חז"ל כי אילו קילל בלעם בפיו לא היתה ח"ו תקומה לשונאיהן של ישראל, ורק בזה שלא הניחו לו מן השמים לקלל היתה הצלתם, וכל הענינים הנפלאים שנעשו בכדי להניא את בלעם מלקלל היו יותר קרובים אל הטבע מאשר יקלל ולא תועיל קללתו, כל זה צריך באור.

אמנם לא באנו לתרץ קושיות אלו ולישב את המקרא (*), אלא להעיר באתי, כי רואים אנו כאן דברים אשר אצלנו הם נשגבים, בלתי מובנים כלל, ולהם – לדורות הראשונים-ה' פשוטים וידועים עד שלא הי' להם בזה שום חדוש, ולמה הוא כך? אין זאת אלא מפני שכל חיינו אנו רק בעולם התחתון והשפל, ולדברים הגבוהים מעולמנו זה לא נגיע, "השעור-קומה" שלנו קטן, הוא מכיל בקרבו רק את הטבע הגס והפשוט, והננו יודעים להשתמש רק בדברים אלו שאנו רואים בעינינו, והנמצאים פה בעולם המעשי. ולכן אין לנו שום מושג ב ד ב ר י ס ט ב ע י י ס שהם למעלה ממנו. אבל הם חיו בעולמות יותר גבוהים, "השעור-קומה" שלהם הי' יותר גדול, הכילו בקרבם ענינים נעלים והשיגו דברים נשגבים והשתמשו בהם, ולכן אף ענינים נשגבים שהם למעלה ממושגינו הפשוטים בעולמנו זה, היו בעיניהם פשוטים וטבעיים.

מה שמצינו בספרי קבלה ענין "שעור-קומה", אין זה בכלל הבריאה לבד, אלא כל נמצא י ש ל ו "ש ע ו ר - ק ו מ ה" ש ל ו. האדם הגדול, – שעור קומתו גדול, התחלתו פה למטה והולך ועולה עד שמגיע לעולמות היותר נשגבים ורמים, והקטן – שעור קומתו פשוט, פה היא התחלתו ופה גם סופו, ואף ראש קומתו לדברים הגבוהים מעולמו הקטן לא יגיע.

* בזמנים שונים באר לנו רבנו את ענין הברכות והקלות והפיכתן, ועין שעור-דעת, נסים וטבע' א'.

זהו מה שאמרו חז"ל |חגיגה י"ב ע"א|: „אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע וכו', וכיון שסרח הניח הקב"ה ידיו עליו ומיעטו" ושם להלן: „אמר רב יהודה אמר רב: אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו וכו', וכיון שסרח הניח הקב"ה ידיו עליו ומיעטו". ובילקוט פ' בראשית איתא: „גרע קומתו ונעשה מאה אמה". והיינו, כי מתחלה הי' האדם מכיל את כל רוחב הבריאה וכל עניני' וב"שעור קומה" שלו הגיע אל העולמות הכי גבוהים, עד לרקיע, כיון שסרח מיעטו והקטינו עד מאה אמה — כנראה היתה להם מדה ידועה במדידת שעור קומת האדם אשר בשם מאה אמה פנו אותה*.) — וכן הלאה נקטן האדם ונעשה פעוט יותר ויותר.

וכשם שידיעה פשוטה היא לנו, שכשזורעין ומניחין גרעין באדמה הוא גדל ומעלה צמחים, ואם אחד יעבד את שדהו פראוי ויזרענו ולא יצמח והי' הדבר הזה לפלא בעינינו, אעפ"י שאין אנו יודעים ואיננו מבינים את סבת הגדול והצמיחה**), מאחר שזה מצוי לפנינו והננו משתמשים בכח זה תמיד, כמו כן הם שחיו בעולם יותר גדול והשעור-קומה שלהם הגיע לעולמות יותר גבוהים ידעו והפירו כחות יותר נעלים שהיו מצויים לפניהם והשתמשו בהם, ולכן היו להם גם דברים אלו פשוטים וידועים, כי חייהם בעולמות הגבוהים היו כחינו אנו בעולמנו פה.

מזה עלינו ללמוד ולהוכיח כמה נפלו ממדרגתם של הדורות הראשונים, ולא רק נגד אבותינו יודעי ה' ולומדי תורתו, אלא גם נגד סדמוני אומות העולם שהיו רחוקים מן האמת, כי גם הם חיו בעולם יותר גדול, ואף לדרכי טעותם והתפתלותם שמשו דברים נעלים ונשגבים אשר אנחנו לא נשיגם.

מה גדולה היא סכלותם של אלו האומרים כי הננו צועדים קדימה במעלות הנפש והשכל, ועומדים אנו במדרגה תרבותית גבוהה נגד אנשי הדורות הקדמונים — קטני השכל עובדי האלילים.

(*) עיין שעורי דעת, כי כל בשמים ובארץ.

(**) כי מה שפסאז הטבעיים ובארו את כחות הטבע הנפלאים בעניני הגדול והצמיחה וכי"צ ומציאות כוח המצאות חדשים לבקרים הוא רק מה שמוצאים בפרטי המציאות הנמצאת לפנינו, אבל סבת אלו הדברים וטעמת של המציאות הזאת, לא מצא ולא הבין שום איש, וכל חכמי הטבע מודים בזה. (ה ר ו ש.)

מקורה של טעות זה הוא מפני שאין לנו לב להבין את דרכי ה"עבודה-זרה" שלהם. הם שחיו בעולמות גבוהים ונעלים. ידעו כמה וכמה כחות נפלאים, הכירו את הכחות המניעים את הבריאה, ואת דרך פעולת כל כח וכת, וגם הבינו איך להשתמש בהם, לכן, כראותם את כח ממשלתם אשר נתן להם בבריאה, מצאו מקום לטעות ולחשבם לכחות נפרדים, מושלים בפני עצמם — ולעבדם; אבל אנחנו לא נוכל לטעות בזה, כי אין לנו שום מושג בענינים האלה. איננו רואים את הסדור הנפלא שסדר בו הבורא ב"ה את עולמו, ואת ההנהגה הנשגבה שהנהיג בו, איננו יודעים את כח כל דבר, את שרשו הרוחני, שהוא מקבל השפעתו ממנו, איננו מכירים את אלפי אלפים הכחות השונים המניעים בהנהגה הכללית כפי שנסדר בתחלת הבריאה, ולא נבין את כח פעולתם, ולכן אין בעדנו מקום לטעות.

איתא בגמ' [סנהדרין ק"ב ע"א] „רב אשי אוקי אשלשה מלכים, אמר: למחר נפתח בחברין; אתא מנשה איתחוי לי' בחלמא, אמר: חבריך וחברי דאביך קרית לך, מהיכא בעית למישראל המוציא, א"ל: לא ידענא, א"ל: מהיכא דבעית למישראל המוציא לא גמירת וחברך קרית לך כו', א"ל: מאחר דחכמיתו כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לע"א, א"ל: אי הות התם הות נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי, למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא“.

הלא נוכל להבין מזה, כי ענין ה"עבודה-זרה" שלהם לא היתה עבודה לעץ ואבן ממש, מאחר שראינו כי גם רב אשי — אשר הגענו ללמוד מקצה גדל תורתו וחכמתו הנפלאה, — הי' מסוגל לעבוד עבודה-זרה, ומי פתי יאמר, כי רב אשי, אשר בחלק ההלכה אנו רואים ממנו גבורת הדעת ועוצם הגיון נפלא, יהי' מסוגל לעבוד עבודה-זרה כפי מושגנו אנו במובן הפשוט של עבודת אלילים ולא עוד אלא שאחאב, עמרי ומנשה, שהיו גדולים מרב אשי עד כי נתבע על קראו אותם חברין והוא הודה להם וקראם למחר רבוותא [אעפ"י שזה לא עכבו מלדונם בתור רשעים שאין להם חלק לעולם הבא], ג"כ היו עובדי עבודה-זרה, אין זאת כי העבודה-זרה שלהם היתה נשגבה כ"כ עד אשר אין

לנו מושג להבין את דרכי הענינים, אשר בהם היו מסוגלים להתפתל, ורק גדולתם הביאתם לידי טעות זו, כי בידעם את הכחות הנפלאים המסודרים בהנהגת הבריאה, וגם הבינו איך למשוך את אלו הכחות אליהם ולהשתמש בהם כרצונם, לכן טעו בהם, כי אחרי כל ידיעתם לא הגיעו לשורש כל אלו הענינים וחשבום לכחות נפרדים מושלים בפני עצמם, ולא ידעו כי גם הם משתלשלים מכחות יותר גבוהים, ולכחות הגבוהים ישנן עוד סבות על סבות גבוה מעל גבוה עד שמגיעים לכח אחד המאחדם בהנהגה פלדית — האלקות הסוכלת את כל אלה הדברים — המחזיקתם ומאחדתם לתכלית אחת.

לדוגמא נקח לנו ידיעה זו, שאנו יודעים כי איש עריץ יכול להרע, והננו משתדלים להשפיע עליו ולמשוך את רצונו לטוב. והנה האדם הפשוט, קטן האמנה, פידעו כי האיש הזה יכול לבלעהו, הנהו משתדל ואוחז באמצעים לרכוש לבבו, בחשבו כי כל גורלו תלוי בו ובידו הוא להטיב או להרע לו, וכל מה שיפעל עליו יותר וימשכו לרצונו מטיב הוא בזה לעצמו, ונמצא שעובדהו בזה שכל השתדלותו הוא קולע רק לאדם הזה, ועובד עבודה זו למשוך אליו את רצונו הטוב, לא כן האיש המעולה והחוסה בה', אף כי גם הוא יודע את כחו של האדם ההוא כי רב וגם הוא משתדל לפעול עליו שלא ירע לו, כי כן היא דרך התורה, שהאדם צריך להשתדל בדרך הטבע ואין סומכין על הנס, בכ"ו בידעו את שורש ענינו שברצונו יתברך הוא תלוי, ו"לב מלכים ושרים ביד ה'", הנה אף בעשותו את עניני ההשתדלות לפעול על האדם, הוא יודע ומכיר כי לא ממנו נחתך גורלו, ורק משתמש הוא בכח השפעתו לפעול על כחות נפשו של האדם הזה, אשר הם וכל מהותו הם חלק מהבריאה התלוי במאמר פיו של הקב"ה, ואף כי נתן לו כח הבחירה לבחור ברע או בטוב אעפ"כ בשרשו הוא רק חוליא בהנהגה הכללית ומקושר ברצון ה' ושם — רק שם נקבע הגורל (*). וכמו כן הם שידעו את הכחות הנפלאים המשפיעים בבריאה ואת האמצעים הפועלים עליהם, ושעל ידם אפשר למשוך את השפעתם, והשתמשו באמצעים ההם לפעול באלו הכחות למנוע הרע ולהשיג

(*) ועיין מה שביאר בזה הרמב"ם ז"ל בשמנה פרקים פרק שמיני.

הטוב ועד תכליתם לא הגיעו, חשבו אותם לנפרדים ופועלים בפני עצמם ועבדו להם, אבל המעולים שבדורות ההם, שידעו את שורש כל אלו הדברים, את מטרתם ואת תכליתם והפירו את הבורא ב"ה הבוראם וסובלם והמסדרם בסדור נפלא למען מלא בהם את רצונו אשר רצה בבריאת עולמו, לא עבדו אלא לקל האחד הבורא ומהוה הכל ואין זולתו [כשאנו מדברים אדות הכרת הבורא ב"ה אין פונתנו על מציאותו ית', וכן בספרי הקבלה ובכל מקום המדובר אדות ה' ית' ושאר השמות הק' אין הפונה על מציאותו ית', כי נעלה הוא מכל מבטא ומושג ולית מחשבה תפיסה בי' כלל *] אבל מדברים אנו אדות מציאות כח ההנהגה האלקית אשר בבריאה ואדות מלכותו המנהגת את הכל].

ומלבד מה שאין אנו יודעים כלל את דרכי טעותיהם השכליות, שע"פ עבדו עבודה-זרה, אין לנו ג"כ שום ציור בתאות האלקות שהיתה להם ואין אנו מסוגלים כלל לזה, וכמדומני שבעבורנו לא הי' להם לאבותינו להתפלל שימסור יצר-הרע של עבודה-זרה בידם [יומא ס"ט ע"ב] כי רק בדורותיהם הם יכולה היתה להיות עבודה-זרה והתאווה אליה. כי אנחנו, אחרי שאין לנו שום מושג בפחות הרוחניים שעבדו להם ולא הגענו לזה כלל, אין לנו שום הרגשה בחאות העבודה לפחות ההם וא"א לנו להתפתל ולעבוד עבודה-זרה שעבדו הם, ולאמר לעץ אבי אתה — פשוטו כמשמעו — לית בר נש מסוגל לזה [ומה שהנביא מיסר את ישראל „אומרים לעץ אבי אתה ולאבן—את ילדתי (ירמי' ב' כ"ז) אין זאת אומרת שעבדו לעץ ואבן ממש, אלא הם היו אמצעים לקבל את ההשפעה מהענינים הרוחניים, אשר היו באמת והם ידעו איך לאגדם ולמשכם אליהם ומ"מ תוכחתו של הנביא כפשוטה מובנת, כי באמת אין בזה חלוק, כי אם אין יודעים ואין מפירים את שורש כל הכחות האלה ועובדים לפחות נפרדים הנמשכים ע"י העץ והאבן נמצא שעובדים לעץ ואבן, כי ממה לי אם עובד את גוש העץ או את הכח הרוחני המקושר אתו]. אמנם בדורות והאחרונים, אחרי אשר נתמעטו הלבבות, נשארה להם, לאלה אשר לא לקחו התפתחותם מתורת ישראל, העבודה הזרה הפשוטה ובהיותם כבר

(*) ועיין שער דעה, פי כל בשמים ובארץ ג'.

גסים וקטני שכל עובדים הם עבודה פשוטה לעץ ואבן ממש. אבל ענין העבודה-זרה ושורש הטעות הי' בדברים נעלים. ונשגבים, ועובדי עבודה-זרה כאחאב, עמרי ומנשה עבדו עבודה-זרה המסוגלת לאנשים ענקיים כמוהם.

עוד דרשו חז"ל על הפסוק „ויהי דוד בא עד הראש“ — „בקש לעבוד עבודה זרה“ [סנהדרין ק"ז]. מה גדולה ונשגבה היתה עבודה-זרה זו שבה מצא דוד המלך ע"ה מקום לסעות ולבקש לעבדה! הלא ודאי שהטעות היתה בפחות כ"פ נשאים אשר עד הראש הגיעו; והפרש דק מן הדק הוא בין העבודה הנכונה לעבודה הזרה שבקש לעבוד (*).

זהו מה שמצינו בדור אנוש „אז הוחל לקרא בשם ה“ ופירשו חז"ל שעבדו עבודה-זרה, והיינו כי התחילו להשתמש „בשמות“, כי מקודם ידעו את ה' והכירו את האלקות המנהגת את הכל, אבל בדור אנוש שכחו את העיקר ובראותם את הכחות הרבים, אשר בהם אנו מתארים את שם ה', התחילו לקרוא להם, להשתמש בהם ולעבדם ולא ידעו את שרשם ולא הכירו את ה'.

זאת היתה עבודה-זרה בלי ידיעה מה שמלמעלה, כי בראותם את הכחות הנשגבים האלה ולא הגיעו עד שרשם, עבדו להם וחשבו אותם לאלהות.

עוד היתה עבודה-זרה בידיעה יותר גדולה — זו של נמרוד „יודע את רבנו ומתכוין למרוד בו“ הוא ידע כי בעל הכחות הוא ה' יתברך, הוא המחולל ומחזיקם, המנהיגם ומאחדם, אך בחשבו את חשבוננו של עולם טעה וחשב, כי אחרי אשר התקין הבורא ב"ה את הבריאה וסדר כחות רבים בהנהגתה אפשר ע"י אילו אמצעים להפרידם מעושיהם ולקיימם נגד רצונו ית' (**).

(*) ומה שאמרו שם בגמ' „ואין ראש אלא עבודה-זרה“, היינו כי עובדי עבודה-זרה נשגב מגיעים עד סוף השגתם הם חושבים כי שם הוא ראש כל דבר, וקוראים לזה „ראש“ ועובדים בזה עבודה-זרה, ורואים אנו מזה ג"כ מה גדול הי' ענין העבודה-זרה שהרי היא באה מהגיע אל הראש, אבל באמת אין ראש אלא ע"י כי שורש כל הנמצאים הוא האין סוף ב"ה בלתי גבול ובלתי חכלית. (ה ר ו ש ם).

(**) עיין באור רחב בזה בשעור דעת „חיי העולמות“.

כֵּן מְצִינוּ בְּעִנִּין דּוֹר הַהִפְלָגָה, שֶׁגַם שֵׁם נִרְאָה כִּי מֵהִפְכָּה גְדוּלָּה יוֹמֹ לַעֲשׂוֹת כָּל־פִּי פִּמְלִיא שֶׁל מַעֲלָה עַד שֶׁהוֹפְרָה מַחֲשַׁבְתָּם ע"י שֶׁבַל ה' אֶת לְשׁוֹנָם, כֵּן מֵרָאִים לָנוּ הַמִּקְרָאוֹת שֶׁנֶּאֱמָר: „וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עֵיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נִפְוֹץ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ. וַיִּרְדַּ ה' לִרְאוֹת אֶת הָעֵיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם, וַיֹּאמֶר ה': הֵן עַם אֶחָד וְשִׁפְהָ אַחַת לְכָל־ם וְזֶה הַחֶלֶם לַעֲשׂוֹת. וְעַתָּה לֹא יִבְצֵר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יוֹמֹ לַעֲשׂוֹת הִבֵּה גִרְדָּה וְנִבְלָה שֵׁם שִׁפְתָּם” וְגו'. וְגַם שֵׁם קֶשֶׁה מְאֹד לְהִבִּין, מַה כָּל הַחֲרָדָה? בְּמָה הִיתָה הַסִּכְּנָה כִּה גְדוּלָּה פֶּן יִבְנוּ אֶת הַמִּגְדָּל? וְעוֹד, הַאִיךְ הָיוּ יְכוּלִים לִבְנוֹת מִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם, הֲלֹא אִף אִם הִ' לֹהֵם כָּלִי הַמִּלְאָכָה לִבְנוֹת מִגְדָּל גְּבוּהָ מְאֹד עַד כַּמָּה יִגִּיעַ? וְסוֹף סוֹף הֲלֹא בַּהֲתְרוֹמֵם מֵעַל לְאוֹרֵי הָאָרֶץ וְהַשִּׁיגִים קוֹר אוֹ חוֹסֵר אוֹיֵר וְחִדְלוֹ מִמַּעֲשִׂיהֶם, הֲרִי הַפְּרָשָׁה מוֹכַחַת כִּי כָחוֹת נַעֲלִים, נִסְתָּרִים וְנִפְלָאִים הָיוּ בִּידֵם עַד אֲשֶׁר בְּדֶרֶךְ הַטֵּבַע לֹא נִבְצֵר מֵהֶם לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יוֹמֹ וְהַחֲשַׁשׁ הִ' גְּדוֹל וְרַב מְאֹד, כִּי לֹא רַק מִגְדָּל רָצוּ לִבְנוֹת אֲלֵא יוֹמֹ לַעֲשׂוֹת מֵהִפְכָּה גְדוּלָּה בַּהֲנַחַת הָעוֹלָם וְרַק בְּאוֹרֶחַ פֶּלֶא הִפִּיר ה' אֶת מַחֲשַׁבְתָּם. אֲמֵנָּה אֲנַחְנוּ אֵינָנו מִבִּינִים זֹאת כָּלִל, וְעוֹד פַּעַם מוֹכִיחַ לָנוּ הַכָּתוּב אֶת גְּדֻלַּת שֶׁל הָאֱנָשִׁים הַקְּדֻמוֹנִים וְאֶת גְּדֻלַּת עֲנִין הָעֲבוּדָה-זֶרָה שֶׁלָּהֶם (*). וּבִסְפָּרֵי חֻכְמַת אֱמֶת מוֹצֵאִים אֲנִי דְּבָרִים נִפְלָאִים אֲדוֹת עֲנִין דּוֹר הַהִפְלָגָה כִּי „שְׁטוּתָא נִסִּיבָּה בְּלִבֵּיהֶּיהּ אֲבָל בַּחֲכָמָה דְּרִשִּׁיעָא אֲתוּ, בְּגִין נִפְקָא מִרְשׁוֹ עֲלָא לִרְשׁוֹ אַחְרָא וְלֹאֲחַלְפָא יְקִירִי לִיקִירָא נּוֹכְרָאָה וּבְכֹלֵא אִית רּוּא בַּחֲכָמָתָא עֲלָא” [זֶה ר' פ' נח]. וְנִמְצָא עוֹד בִּסְפָּרֵי קְבֵלָה כִּי רָצוּ לְהִגִּיעַ לְסִפִּירַת מַלְכוּת, שֶׁבָּה נִכְנַס קוֹ הַתּוֹרָה וּמֵתֵאֱחָד עִם הַ„אֵין סוֹף” וּבָה מְצִיִּירִים כָּל הַבְּרוּאִים, כָּל הַכָּחוֹת וְכָל הַנְּהַגַּת הָעוֹלָם וְרָצוּ לְהַפְרִידָהּ מִשְׁרָשָׁה הָאֱלֹקִי וְהָיוּ מִמֶּשׁ עֲנִין קִיצוֹץ בְּנִטְעוֹת, מַה הֵמָּה כָּל הַסּוּדוֹת הָאֵלֶּה אֵינָנו מִבִּינִים [וְאִף מַה שֶׁזִּכְּנוּ לְדַעַת א”א לְבָאֵר כָּאֵין], אֲבָל רּוּאִים אֲנִי פֶה חֲכָמָה נִפְלָאָה, עֲנִינִים טְמִירִין וְרִזִּין עֲלָאִין, וְלּוֹמְדִים אֲנִי מְדַבְּרֵי חו”ל כַּמָּה גְּדוּלִים הָיוּ אֲנָשֵׁי דּוֹר הַהִפְלָגָה, מַה רַב הִ' כָּחַם וְמַה הִ' בְּרִצּוֹנָם בַּעֲשׂוֹת הַמִּגְדָּל, וְאִיזָה

(*) בְּשֵׁנַת חֲרָפ'וֹ צָאֵר רָבֵנוּ בְּאוֹר נִפְלָא בְּעִנִּין זֶה וְנִרְשַׁם בַּשְּׁעוֹר-דַּעַת „דּוֹר

הַפְּלָגָה”.

ענינים נשגבים היו בידם למלאות את הפצם זה, עד אשר לא נבצר מהם כל אשר יומו לעשות, אלא שכשמשתמשים באלו הכחות עד שנוגעים בהנהגה האלקית עצמה נמנעים הם מזה ע"י פח יותר עליון, וכמה שנאמר: „וירד ה' וגו'.

ואין ספק בדבר, כי חז"ל, שהעידו לנו כל זאת, ידעו את כל אלה הדברים — את הכחות הנפלאים שהשתמשו בהם אנשי דור ההפלה ובחשבון מדויק ממש חשבו זאת, כי אף מי שלא ראה את דבריהם הק' בחכמת הנסתר, הנה בראותו את דבריהם בנגלה, אשר שם נראה בעליל חכמתם הנפלאה והגיונם הבריא, איך שכל דבריהם שקולים במשקל ההגיון וחודרים הם עד עומק יסוד האמת, יוכל להבין כי אלה החכמים כשלמדו בתורת הנסתר — החכמה היותר עמוקה—ודאי כי גם שם אמרו בהגיון בריא וחשבון מדויק, ומה גם מי שזכה לטעום טעם החכמה הנפלאה הזאת, הוא יורע ומכיר כי הם ידעו את החכמה ואת כל עניני' בחשבון ברור ומדויק ובשכלם הגדול הכירו את אלו הענינים הנשגבים.

המאמין הפשוט, עם כל אמונתו אין לו בציורו אלא שיש עולם — זה העולם שאנו רואים—ויש רבון העולם, אבל הם ידעו כמה גדול עולמו של הקב"ה, כמה כחות לאלפים ערוכים בהנהגתו ואיך כל נברא שרשו הוא למעלה הימנו ולמעלה מזה שורש שרשו וכן הלאה גבוה מעל גבוה לאין שעור עד אין סוף.

צא ולמד מה שלמדנו חז"ל אדות מהות האדם כי יש בו נפש רוח ונשמה, ובנפש עצמה נמצא נפש שבנפש, רוח שבנפש ונשמה שבנפש, וברוח — נפש שברוח, רוח שברוח ונשמה שברוח וכן — נפש שבנשמה רוח שבנשמה נשמה שבנשמה, ואחרי כל זה ישנם עוד חלוקים ומעלות נפשיות עד אין שעור וכל הענינים האלו מאוחדים ותלויים זה בזה ומסודרים בסדר נכון ומדויק והכל ביחד ממלא את תפקידו למלאות רצון הבורא ית'.

וכן בשאר הנבראים אמרו חז"ל: [ב"ר י']. „אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו: גדל! וזה, כי גם לכל עשב יש שורש בעולמות יותר גבוהים וגם הוא מסודר במערכה הנפלאה — מערכת הבריאה המתנהגת ע"י אלפי אלפים

כחות ודרך אלפי אלפים עולמות שמהם הוא משתלשל. ואותו הכת, שבשרשו למעלה, מכה אותו ואומר לו: גדל! והוא מחייב את גדו-לו פה למטה. ואפי' על הנסים שהם למעלה מן הטבע אמרו רז"ל: „התנה הקב"ה תנאים עם הים שיהא נקרע לפני ישראל". [ילקוט בשלח. *] כלומר כי מתחלת בריאת העולם כבר נערך דבר זה כי ענינים אלה, אשר לפי חשבון ההשגחה העליונה דורשים הם קריעת הים, יהא בהם כדי לפעול קריעתו. וגם שדוד הטבע ערוך בסדר ומשטר של הנהגת העולם, וגם זה הולך עפ"י סדר המערכה העל-יונה שנערכה ברצון ה' (**).

בידיעה זו נוכל להבין הרבה דברים בתורה אשר לכאורה נדמה כי הם דברים נפלאים וסתומים ובאמת מתפארים הם—פשוטם כמשמעותם. למשל: מצינו בפרשת מטות „ואח מלכי מדין הרגו על חלליהם את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע" וגו', וברש"י פ' פנחס היבא דרשת חז"ל כי צור הי' החשוב מכולם שנאמר: „ראש אומות" ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי. ולכאורה אין הדבר מובן, מה אכפת לי' אם נמנה ראשון או שלישי? הלא כשנכתבה פרשה זו כבר מת ואיננו ואיזה עונש הוא בעדו שמנאו הכתוב שלישי? אבל זה תמוה לנו רק מפני שאנו רגילים לחשוב: אם צור מת — צור איננו, חור מת — חור איננו ואין אנו רגילים לצייר לנו בדמיוננו כי אחרי מות האדם עדיין חי הוא וחיינו אז מכילים בקרבם את כל הענינים שאנו מרגישים ומשיגים פה, ביתר שאת ויתר עז באפן נעלה ונשגב. והתורה חי' וקימת לעולם,—בעולם הזה וגם שם בעולם העליון. לו הרגשנו זאת כראוי כי אז היינו מבינים את פשטנות הכתוב כי צור, כשנכתב שלישי בתורה הרי הוא נמנה במקום שהוא שלישי והכל יודעים זאת וגם הוא יודע זאת ומרגיש מזה צער ועלבון [איך

(*) ועיין מו"ר שמות כ"א, „א ר אלעזר הקפר: א"ל משה (לפני הקב"ה) לא כן אמרת שאין הים נעשית יבשה שנאמר: אשר שמתי חל גבול לים כו', א"ל הקב"ה לא קראת מתחלת חתורה, מה כתיב: „ויאמר אלקים יקו המים" אני הוא שהתנתי עמו, כן התנתי עמו מתחלה שאני קורעו שנאמר: וישב הים לפנות כקר לאיחנו — לתנאו שהתנתי עמו בתחלה".

(**) ביתר באור באר רבנו ענין זה בשעורי דעת: „ההשגחה", גסים וטבע".

שיהי' אם שנכתב שלישי משום עונש על המעשה המכוער הזה או שנקטן באמת ומקומו הוא מעתה להיות נמנה בתור שלישי למלכי מדין, אבל עכ"פ כשהוא נמנה בתורה שלישי — שלישי הנהו! *) איננו רגילים להרגיש זאת ולהתחשב עם זה כראוי ולכן לא נבין את פשטות הדברים שזהו עונש לצור.

התינוק יודע שכשהוא חוטא מיסירים אותו בשוטים או מעמידים אותו בפנה והי' בשמעו כי איש אחד חטא וענשו אותו בזה שפסקו מלקראתו לתורה, „שלישי“ או שקוראים אותו, „אחת לפני אחרון“. היבין את העונש הזה? ודאי שלא יאמין שגם זה עונש. הוא יודע כי עונש הוא מכת לחי, העמדה בפנה, אבל לא „אחת לפני אחרון“ וזהו מפני שאין לו מושג בענינים אלו. וכן אנחנו נפלנו כל כך ממדרגת הדורות הראשונים עד אשר אין לנו ציור במה שהוא חוץ מן העולם הזה וממש שוכחים אדות מציאות העולם הבא. הפתגם היהודי אומר: „גם העולם הזה עולם הוא“ ידיעה זאת אינה מזקת, אבל ידעו נא לכה"פ כי „העולם האחר“ ג"כ עולם, אם לא ידעו כי הוא העקר.

ובראותנו את הירידה המתמדת של הדורות וההפרש הגדול שבין הקדמונים ובני דורנו אנו הננו יכולים להבין את פשטות המאמר [שבת קי"ב], „אמר ר' זירא אמר רבא בר זימנא אם רא-שונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ור' פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים“. כי הם בדעתם הגדולה הכירו את ההבדל הגדול שבין אלו שהיו לפנייהם וביניהם, כמה גדול הי', „שעור קומה“ שלהם, כמה עולמות נפלאים ונשאים הכילו ועד היכן נת-מעטו הלבבות ונקטן „השעור קומה“ מדור לדור עד כי ראו שההפרש בין הדורות הראשונים לדורות האחרונים הוא במדה כזו כמו ממלאכים לבני אדם או מבני אדם, בני דורם הם, לחמורים ממש. קטנות המוחין של הדור הזה גורמת שאין רואין את גדלותם של הראשונים וזה גורם עוד רעה חולי שחוש-בים כי העולם מתקדם והדורות מתרוממים ועולים והמחזיקים בשטה

*) ועיין שעורי דעת, כי כל בשמים ובארץ ב' ה, עמק הדין."

כזו מהפכים קערה על פיה ומשום כן הם משפילים הגבוה ואת השפלה מגביהים, חסרון ההכרה בגדלותם של ראשונים היא ראשית המינוח, אי אפשר ליהודי להיות יהודי בלעדה! כי איזו אמונה ואיזו ידיעה במציאותו ית' יכולה להיות לו לאדם אם לא ידע את עולמו רק ממה שרואה בעיניו הכחות ויותר מזה לא ידע ולא ישאף לדעת, ואת דברי חכמינו הק', שמהם אפשר לראות את נפלאות הבריאה ועולמות אין קץ, לא יבין ולא יאמין בהם?

האדם צריך להשתדל ללמוד מדברי חז"ל ולהכיר — כמה שיש ביכלתו — את העולם הגדול — עולמו של הקב"ה ומזה יבא לדעת את רבון העולמים.

כשהוא קורא קריאת שמע צריך הוא לשמע ידיעה יסודית זו „שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד“ שמשמעות הדברים הן: ה' שהוא עתה רק אלקינו, מפני שהניח ברצונו מקום בבריאה להרבה כחות וענינים שליטים, אשר על ידיהם מתנהג העולם, ורק אנחנו — עם ישראל — השגנו את ההכרה הנכונה כי רק כחו ורצונו הוא המנהיגם — יהי' לעתיד ה' אחד, כי הכל יראו ויכירו כי הוא התקיף, בעל היכלת ובעל הכחות כולם, ואיזה מושג יש לו לאדם במכוון, ה' אלקינו, כלומר שאנחנו מכירים את בורא העולם בעל הכחות כלם, אם איננו יודע מה היא הבריאה? מה מגוחך הוא אם נער מתחיל גמרא יאמר כי יודע הוא את גדלותו וחכמתו של גאון נפלא שהסביר לו איזה ענין בתלמודו בהכיר בגאון ההוא כי יודע הוא את הפשט בגמרא זו האפ לא יהי' לשחוק בעיני שומעיו? היש לו אף איזו ידיעה קטנה אי הם הענינים שבהם מתבלטת גדלותו של הגאון, ומה הם הדברים הנשאים שהוא מכיל בקרב? כן הוא מי שאין לו שום ידיעה ומושג בנפלאות הבריאה ויבא ויאמר: אני מכיר את הבורא; כי הלא יודע הוא בריאה כה דלה, כה זעירה, וזה כל מושגו בבורא.

והחובה היותר גדולה מוטלת על תופשי התורה — שהם מסוגלים לזה באיזו מדה — להתקרב, כפי האפשר, לאלו הידיעות הנשגבות למען התעלות משפל המדרגה להכיר יותר את דרך ההנהגה הנפלאה שהנהיג הבורא בבריאה, שרק עי"ז נתקרב קצת

לאותם הענקים הרוחניים שהיו לפנינו, ורק בזה נוכל להכניס בעולם הכרה בכחות הרוחניים ורוח אמונה בה' ולהחזיר העטרה ליושנה. והתעודה הזאת המוטלת עלינו עתה היא אולי יותר קשה מתעודת אברהם אבינו ע"ה, כי אז היו אנשי העולם גדולי שכל ורחבי לב והיו מסוגלים להכיר את ה'; ועתה אנשי העולם רחוקים מכל דבר רוחני, וכבר נטמטמו הלבבות במדה כזו עד שעומדים כבר במצב כה נמוך לאמר לעץ אבי אתה, פשוטו כמשמעו, ומה קשה הוא עתה להשיג את כחות הענינים הרוחניים שרק עי"ז אפשר לבא לידי אמונה נכונה וטהורה.

וזה יתכן רק ע"י ההרגל ללמוד בעיון הגיוני את חלק ההלכה, להבין את דברי חז"ל ולירד לעמק כונתם, כי עי"ז יתפתח הלב להבין גם את חלק האגדה עפ"י אמתתה ולירד לעמק חכמתה והלומד את אגדות חז"ל בדעת ובלב מבין יוכל להכיר את עניני העולם הגדול והנפלא הזה, ומתוך כך יכיר את מי שאמר והי' העולם.

זהו מה שאמרו חז"ל: [ספרי עקב]

„רצונך שתכיר את מי שאמר והי' העולם —
למד אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו".